

**ELEKTRON SAVDO BOZORINING OZBEKISTONDAGI
RIVOJLANISH TENDENSIYALARI**

Raxmonov Sobirjon Abdumajid o'g'li

Qo'qon universiteti talabasi

sobirdonrahmonov@gmail.com

Annotatsiya. *Ushbu maqolada O'zbekistonda elektron savdo (e-commerce) bozorining shakllanish jarayoni, uning rivojlanish dinamikasi, asosiy tendensiyalari va raqamli iqtisodiyot kontekstidagi o'rni chuqur tahlil qilinadi. So'nggi yillarda mamlakatda internet tarmog'ining kengayishi, mobil qurilmalardan foydalanish darajasining ortishi, raqamli to'lov tizimlarining jadal rivojlanishi hamda davlat tomonidan qabul qilinayotgan strategik qarorlar elektron savdo ekotizimining shakllanishi va barqaror rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatmoqda. Maqolada mahalliy marketplace platformalarining (Uzum Market, Asaxiy, Goodzone, ZoodMall va boshqalar) bozor tuzilmasiga ta'siri, kuryerlik va logistika xizmatlarining modernizatsiyasi, iste'molchilarning xarid qilish odatlaridagi o'zgarishlar, onlayn to'lovlarga bo'lgan talabning ortgani va elektron savdo segmentining iqtisodiy samaradorlikka qo'shayotgan hissasi tahlil qilinadi.*

Kalit so'zlar: *Elektron savdo, elektron tijorat, e-commerce, raqamli iqtisodiyot, raqamlashtirish, marketplace, onlayn to'lovlar, mobil banking, fintech, logistika, kuryerlik xizmati, elektron marketing, iste'molchi xulqi, elektron platformalar, raqamli transformatsiya.*

Kirish

So'nggi o'n yilliklarda dunyo iqtisodiyotida sodir bo'lgan raqamli transformatsiya jarayoni savdo-sotiqning an'anaviy mexanizmlarini tubdan o'zgartirmoqda. Xususan, elektron savdo (e-commerce) iqtisodiyotning eng tez sur'atlarda rivojlanayotgan yo'nalishlaridan biriga aylangan bo'lib, global miqyosda chakana savdo aylanmasining muhim qismini egallamoqda. Raqamli

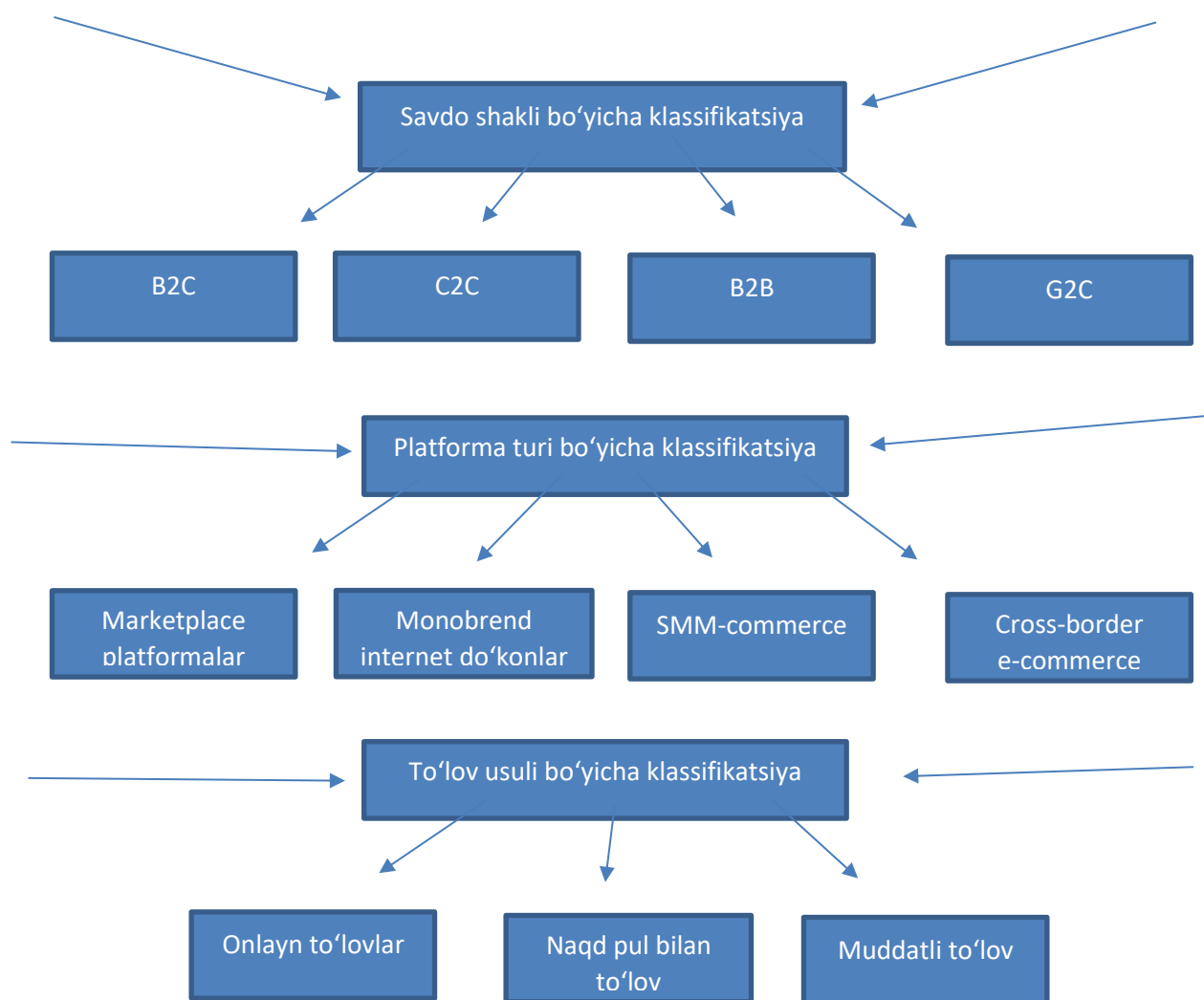
platformalar, mobil ilovalar, onlayn to'lov tizimlari, kuryerlik logistikasining tezkor rivojlanishi hamda iste'molchilarning xarid qilish odatlarida yuz berayotgan o'zgarishlar elektron savdoni iqtisodiy o'sishning yangi drayveriga aylantirdi. O'zbekistonda ham so'nggi yillarda elektron savdo bozorining shakllanishi va rivojlanishi davlat siyosati, texnologik infratuzilma kengayishi va aholining raqamli savodxonligi oshishi bilan chambarchas bog'liq bo'ldi. "Raqamli O'zbekiston - 2030" strategiyasida elektron tijoratni rivojlantirish iqtisodiyotning ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida belgilangan bo'lib, tadbirkorlar uchun elektron savdo platformalariga ulanish imkoniyatlari kengaytirildi, onlayn to'lovlarning huquqiy asoslari mustahkamlandi, mahalliy marketplace'larning rivojlanishiga shart-sharoit yaratildi. Uzum Market, Asaxiy, Goodzone, ZoodMall, OLX kabi platformalarning ommalashuvi, kuryerlik xizmatlari - Express24, Uzum Logistics, MyTaxi Delivery - ning rivojlanishi, mobil banking xizmatlari va elektron to'lov tizimlarining keng qamrovi bozor infratuzilmasining yuksalishiga olib keldi. Natijada, elektron savdo O'zbekiston iqtisodiyotida yangi ish o'rinlari yaratish, kichik biznes subyektlariga qo'shimcha savdo kanallari ochish, raqobatni oshirish va iste'molchilar uchun qulaylik yaratishda muhim rol o'ynamoqda. Shu bilan birga, elektron savdo bozorining kengayishiga to'sqinlik qilayotgan omillar ayrim hududlarda logistika xizmatlari yetarli emasligi, yetkazib berish tizimlarining notekis rivojlanishi, onlayn firibgarlik xavfi, raqamli savodxonlikning ayrim qatlamlarda pastligi bu sohada chuqur islohotlarni talab etmoqda. Mazkur tadqiqot O'zbekiston elektron savdo bozorining hozirgi holati, shakllanish omillari, rivojlanish tendensiyalari, mavjud muammolari va istiqbollarini tizimli tahlil qilishga qaratilgan.

Adabiyotlar sharhi

Elektron savdo sohasiga oid ilmiy manbalar va xalqaro tajribalar ushbu yo'nalishning iqtisodiyotdagi o'рни va ahamiyatini chuqur yoritib beradi. Tadqiqotchilar e-commerce'ni global bozorlarning transformatsiyasi, raqamli iste'molchilar xulqi va yangi biznes modellarining shakllanishi nuqtayi nazaridan tahlil qiladilar. Dunyo miqyosidagi dastlabki tadqiqotlardan biri bo'lgan Laudon & Traver (2017) asarlarida elektron savdoning iqtisodiy mexanizmlari, onlayn

platformalarning ish tamoyillari, bozor segmentlari va iste'molchilarning xulq-atvori keng tahlil qilingan. Mualliflar elektron savdoning asosiy afzalliklari sifatida tranzaksiyalar tezligi, xarajatlarning kamayishi va global bozorlarga chiqish imkoniyatini alohida ko'rsatadilar. OECD (2021, 2022) hisobotlarida elektron savdo raqamli iqtisodiyotning asosiy qismlaridan biri sifatida ko'rib, elektron to'lovlar, raqamli identifikatsiya va kiberxavfsizlikning muhimligi alohida ta'kidlangan. Xalqaro tajribada elektron savdoning eksportni rag'batlantirishi va kichik biznes faoliyatini kengaytirishga xizmat qilishi keng yoritiladi. Dunyoning yetakchi iqtisodchilaridan biri Tapscott & Tapscott (2016) raqamli iqtisodiyotning evolyutsiyasi, blokcheyn va elektron savdoda shaffoflikning oshishi bo'yicha muhim tadqiqotlar olib borgan. Ularning fikriga ko'ra, elektron platformalar global xarid tizimida "yangi ishonch modeli"ni shakllantiradi. Markaziy Osiyo va O'zbekiston kontekstida Mukhammedov (2020), Karimov (2021), O'zbekiston Respublikasi AKT vazirligi, Statistika agentligi va Savdo-sanoat palatasi ma'lumotlarida elektron tijorat bozorining rivoji, mavjud muammolar va davlat tomonidan yaratilayotgan imkoniyatlar yoritilgan. Mahalliy manbalarda e-commerce'ning soliq tizimi, logistika, huquqiy asoslar va mahalliy marketplace'larning iqtisodiyotga ta'siri alohida o'rganilgan. isloh qiluvchi innovatsion texnologiya sifatida ko'rib chiqadi. Muallif fikricha, blokcheyn asosida "raqamli ishonch iqtisodiyoti" shakllanadi, bu esa biznes jarayonlarining shaffof va avtomatlashtirilgan bo'lishini ta'minlaydi. Umuman olganda, adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, elektron savdo iqtisodiyotda samaradorlikni oshiruvchi, xarajatlarni qisqartiruvchi va bozor qulayliklarini kengaytiruvchi muhim mexanizmdir. O'zbekiston uchun ushbu sohaning rivoji iqtisodiy diversifikatsiya va raqamli transformatsiyaning ajralmas qismi hisoblanadi.

Elektron savdoning O'zbekistondagi rivojlanish yo'nalishlari bo'yicha klassifikatsiyasi

O'zbekistonda elektron savdoning asosiy yo'nalishlari va ularning rivojlanish ko'rsatkichlari

1-jadval

№	Yo'nalish	Rivojlanish omillari	Kutilayotgan natija	Amaliy misollar
1	Marketplace orqali chakana savdo	Mobil ilovalar, tez yetkazib berish, keng assortiment	Savdo hajmining oshishi, iste'molchilar oqimi ko'payishi	Uzum Market, Asaxiy
2	Oziq-ovqat va kundalik mahsulotlar yetkazib berish	Kuryerlik xizmatlari rivoji, onlayn to'lovlar	Tezkor yetkazish, mijoz qulayligi	Express24, Uzum Qo'shni
3	Elektron xizmatlar (kommunal, mobil, transport)	Raqamlashtirish jarayonlari, mobil to'lovlar	Navbatlar kamayishi, vaqt tejallishi	Payme, Click, Apelsin

№	Yo'nalish	Rivojlanish omillari	Kutilayotgan natija	Amaliy misollar
4	SMM-savdo (Instagram, Telegram)	Kichik bizneslar uchun oson kirish	Mikro tadbirkorlikning rivoji	Mahalliy onlayn do'konlar
5	Elektron to'lov tizimlari	Fintech innovatsiyalari	Xavfsizlik oshishi, tranzaksiya soddaligi	Uzum Bank, Payme, AnorPay
6	Cross-border savdo	Xalqaro platformalar bilan integratsiya	Arzon mahsulotlar importi, xarid imkoniyati kengayishi	AliExpress, Wildberries

1-jadval tahlili O'zbekistondagi elektron savdo sektori ko'p qirrali bo'lib, bir nechta mustaqil yo'nalishlarning shakllanayotganini ko'rsatadi. Eng yetakchi segment marketplace platformalari bo'lib, ular iqtisodiyotda yangi raqobat muhiti yaratmoqda. Bu jarayon nafaqat chakana savdo aylanmasini oshirmoqda, balki logistika, warehousing (ombor logistikasini boshqarish), kuryerlik, raqamli marketing kabi qo'shimcha xizmatlar rivojlanishiga ham sabab bo'lmoqda. Oziq-ovqat va tezkor yetkazib berish segmenti pandemiya davrida keskin o'sdi va bugungi kunda barqaror talabga ega. Elektron xizmatlar sektori esa byurokratik jarayonlarni qisqartirib, aholining vaqt va xarajatlarini sezilarli kamaytirmoqda. SMM-savdo kichik biznes uchun eng qulay kirish nuqtasi bo'lib, Instagram va Telegram orqali minglab tadbirkorlar o'z mahsulotini sotmoqda. Bu mikro bozorning shakllanishi raqamli iqtisodiyotning ijtimoiy xarakterga ega bo'lishini ham ko'rsatadi. Cross-border e-commerce esa O'zbekistonni global savdo tizimining faol ishtirokchisiga aylantirib, iste'molchilarga arzon va sifatli mahsulotlarni chetdan xarid qilish imkonini bermoqda.

Xulosa

O'zbekiston elektron savdo bozori qisqa vaqt ichida sezilarli darajada rivojlanib, raqamli iqtisodiyotning muhim tarkibiy qismiga aylandi. Internet qamrovining kengayishi, elektron to'lovlar tizimlarining takomillashuvi, logistika infratuzilmasining rivoji, davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash mexanizmlarining kuchayishi ushbu jarayonga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, elektron savdo bozorining rivojlanishi O'zbekiston iqtisodiyotida:

- yangi ish o‘rinlari yaratmoqda;
- kichik va o‘rta biznesning raqamli transformatsiyasini tezlashtirmoqda;
- ichki raqobatni oshirmoqda;
- iste’molchilar uchun qulaylik va tanlov erkinligini ta’minlamoqda;
- savdo jarayonlarining shaffofligini kuchaytirmoqda;
- xalqaro bozorlar bilan integratsiyani mustahkamlamoqda.

Biroq, bu sohaning barqaror rivojlanishi uchun bir qator muammolar hal etilishi zarur. Jumladan, hududlar bo‘yicha logistika xizmatlarini rivojlantirish, raqamli savodxonlikni oshirish, onlayn firibgarlikning oldini olish, qaytarish va kafolat tizimlarini mukammallashtirish muhim ahamiyat kasb etadi. Kelgusida yirik fulfillment markazlar qurilishi, fintech innovatsiyalarining kengayishi, sun’iy intellekt asosidagi tavsiya tizimlarining joriy etilishi, elektron eksport (e-export) kuchayishi O‘zbekiston elektron savdo bozorining yanada barqaror o‘sishiga xizmat qiladi.

.Foydalanilgan adabiyotlar

1. “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasi. Toshkent, 2020.
2. OECD. (2021-2022). Digital Economy Outlook.
3. Laudon, K. C., & Traver, C. G. (2017). E-commerce: Business, Technology, Society. Pearson.
4. Tapscott, D., & Tapscott, A. (2016). Blockchain Revolution. Penguin.
5. UNCTAD. E-commerce and Digital Trade Reports (2020–2023).
6. O‘zbekiston Respublikasi Statistika agentligi ma’lumotlari.
7. O‘zbekiston Respublikasi Raqamli texnologiyalar vazirligi hisobotlari.
8. Mukhammedov R. (2020). Elektron tijoratning O‘zbekistondagi rivoji. Toshkent.
9. Karimov A. (2021). Raqamli iqtisodiyot: nazariya va amaliyot.
10. Uzum Market, Asaxiy, Click, Payme kompaniyalari ochiq ma’lumotlari.